

תורת הקורא

ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובידורים, חילופי גושים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרחה במכון כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

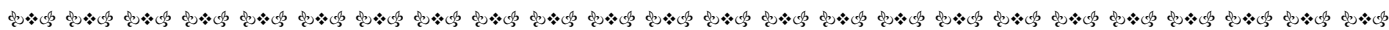
פרשת שופטים

גליון מס' 164

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה'

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

דיוקים ודקדוקים

ט"ז י"ח: שפטים וְשִׁטְרִים - השוואים נעים.

ט"ז י"ט: וְיִסְלַף - הו"ד לא נשמעת, ונקרא 'וְיִסְלַף'. ואין לקרוא 'וְיִסְלַף' או 'וְיִסְלַף' בשווא.

ט"ז כ"א: מִזֶּבֶחַ יְיָ אֶל־לִהְיֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית 'אֶל־לִהְיֶה', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר* שבתבית 'מִזֶּבֶחַ', שאם לא יטעים כראוי ישמע כגידוף שיעשה לו אלוהים.

ט"ז כ"ב: שָׁנָא - השי"ן בקמץ. ואין לקרוא 'שֹׁנָא' בחולם.

י"ז א': כִּי תִוָּעֲבֹת יְיָ אֶל־לִהְיֶה הוּא - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית 'אֶל־לִהְיֶה', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר* שבתבית 'תִּוָּעֲבֹת', שאם לא יטעים כראוי ישמע כגידוף שהשורר ושה הם אלוהיו, בעוד שפירושו שהם תועבת אלוהיו.

י"ז ג': אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'אֲשֶׁר־לֹא צִוִּיתִי'.

י"ז ד': וְהִגְדַּלְתָּ - יש לנגן את הטעם כראוי במקף, עם העמדה קלה במתג שבה"א. ואין להשמיט את המקף ולהטעים 'וְהִגְדַּלְתָּ'.

וְשִׁמְעָה - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא 'וְשִׁמְעָה', או לקרוא 'וְשִׁמְעָה' בקמץ העי"ן.

וְנִשְׁמָתָה - השי"ן בשווא נח, ולא בשווא נע, למרות הקושי². ויש

להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא 'נִשְׁמָתָה', ושלא לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא 'נִשְׁמָתָה'. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את השי"ן או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקרוא בשווא נע.

י"ז ה': אֶת־הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל־שָׁעֲרֶיךָ - יש להקפיד להטעים היטב את הפשטא המפסיק שבתבית 'הַזֶּה', שאם לא יטעים כראוי ישמע שעשו את הדבר הרע בשעריך, בעוד שפירושו שתוציא אותם אל שעריך.

י"ז ז': יָד הָעֵדִים - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים 'יָד־הָעֵדִים' במקף.

י"ז ח': לָנֶגַע - הלמ"ד בקמץ. ואין לקרוא 'לָנֶגַע' בשווא נע.

בְּשַׁעֲרֶיךָ - השי"ן בשווא נח. ויש להיזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא 'בְּשַׁעֲרֶיךָ'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להיזהר שלא תיבלע האות הגרונית³. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להיזהר בהן בזה: לִירָאָה. וְיִצְהָרָה. אֶרְאָה. וְהִנְשָׂאֲרִים.

י"ז ט': וְכָאֵת - הטעם מלרע בתי"ו.

הַלְלִים - הלמ"ד רפה, ובשווא נח⁴. וכן הוא להלן (י"ז י"ח, י"ח א'), (י"ז י"ח).

י"ז י': אֲשֶׁר יִגְדֹּל לָךְ - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים 'אֲשֶׁר־יִגְדֹּל לָךְ' במקף⁵.

¹ (וְיִצְהָרָה). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

² עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא (וכ"כ מנחת שי במדבר א' נ' ח' ו'), ומוכח שהלמ"ד שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רד"ה, עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה'). וכן כתב להדיא ר"י חיוג' (שלושה ספרי דקדוק, עמ' 130), שהלמ"ד שבתבית 'הלויים' בשווא נח. ובסידור ר' שבתי סופר (תפילת שבת, משנת השיר שהלויים היו אומרים) כתב שהלמ"ד בשווא נע, ואף כתב שמהרש"ל בסידורו ניקד את הלמ"ד בחטף פתח, דהיינו שהבין ג"כ שהשווא נע. וכנראה מכיון שבספריהם היה מתג, לא חילקו, והסיקו מכך שהשווא נע.

³ ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה כ"ב.

⁴ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהילות (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדון, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים 'היום על לְבַבְךָ', וזה שלא כדון כי משמע שרק היום יהיו על לְבַבְךָ ולא מחר. וההטעמה שם היא 'אֲשֶׁר אֶנְכִּי מַצֵּיחָךְ הַיּוֹם עַל־לְבַבְךָ' בתביר טפחא, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

² הקושי בזה הוא אצל האשכנזים שמחלקים בין הגיית התי"ו הרפה לדגושה, והגיית התי"ו הרפה דומה אצלם להגיית שי"ן שמאלית. אך באמת בהגייה המקורית של התי"ו הרפה, אין קושי להגות שי"ן בשווא נח לפני האות תי"ו.

³ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מְלֶכְךָ במקום מְלֶאכְךָ, שְׁמוֹן במקום שְׁמִעוֹן, וְיִנְג' במקום וְיִנְג').

אָפּער יבְחָר יי - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'אָפּער יבְחָר יי'.

יי"ז ב: לְשָׁרֵת - הטעם מלעיל בשי"ן.

יי"ז י"ד: וַיִּשְׁבְּתָה בָּהּ - הטעם מלעיל בשי"ן.

וְאִמְרָתָּ - הטעם מלרע בתי"ו.

כָּכָל־הַגּוֹיִם - יש לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'כָּכָל־הַגּוֹיִם'.

יי"ז י"ח: וְכָתַב לוֹ - הטעם מלעיל בכ"ף.

יי"ז י"ט: עָמָו - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אָמָו' באל"ף.

וְקָרָא בּוֹ - הטעם מלעיל בקו"ף.

יי"ז כ': הוּא וּבָנָיו - יש להיזהר שלא להבליע את תיבת 'הוא' בשורוק שאחריה, וישמע שקורא 'עַל מְמִלָּתוֹ וּבָנָיו' בלבד. וכן הוא להלן (י"ח ה').

י"ח ג': מֵאֵת - יש להיזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא 'מֵת'.

הַזֵּלַע - הזי"ן בדגש, והשווא נע.

י"ח ד': דִּגְגָךְ, תִּירֶשֶׁךְ, צֹאנֶךְ - השוואים נעים.

י"ח ה': מְכַל־שְׁבִטֶיךָ - יש לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'מְכַל־שְׁבִטֶיךָ'.

י"ח ח': מִמְּכָרָיו - המ"ם רפה, ובשווא נח.

י"ח י': מַעֲבִיר בְּנוֹ-וּבָתּוֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'מַעֲבִיר-בְּנוֹ וּבָתּוֹ'.

י"ח י"א: וַיִּדְעֵנִי - הדלי"ת בדגש, והשווא נע.

י"ח י"ב: כָּל־עֲשֵׂה - הטעם מלעיל בעי"ן.

י"ח י"ג: עָם - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אָם' באל"ף.

י"ח י"ד: מְעַנְיָם - הנו"ן הראשונה בשווא נע. ואע"פ שיש ספרים המנקדים 'מְעַנְיָם' בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט. וכן הוא בדלי"ת שלהלן (כ"א ב'): **וּמִדְדוּ**.

וְאֶל־קִסְמִים - הסמ"ך בשווא נע.

וַנְתּוּ לָךְ - הטעם מלעיל בנו"ן. וכן הוא להלן (י"ט ח'): **וַנְתּוּ לָךְ**.

י"ח י"ט: הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע - תיבת 'הָאִישׁ' מוטעמת בפשטא ולא בקדמא.

אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'אֲשֶׁר־לֹא יִשְׁמַע'.

י"ח כ"א: דְּבָרוֹ - הבי"ת בדגש, והשווא נע. וכן הוא להלן (י"ח כ"ב).

י"ט א': כִּי־יִכְרְיֶת - יש להפריד בין הדבקים, ולהגות את היו"ד כראוי, שלא ישמע שקורא 'כִּי אֲכָרִית' באל"ף. וכן הוא להלן (י"ט ט"ז): **כִּי יָקוּם**.

וּבִבְתִּיָּהֶם - יש אומרים שהבי"ת הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח.

וּבִבְתִּיָּהֶם - התי"ו בדגש קל, ולא בדגש חזק.

י"ט ג': יִנְחִילָךְ - הלמ"ד בשווא נע.

י"ט ה': וַנְדַחָהּ - הדלי"ת דגושה, ובשווא נע, והוא לשון הסרה והרחקה. והקורא 'וַנְדַחָהּ' ברפה ושווא נח משנה משמעות ללשון הדפה ודחיפה.

י"ט ו': מִתְּמָלוֹ - התי"ו בדגש, והשווא נע.

¹ משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

¹ משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'. ואע"פ שאין נסיגה להברה סגורה (היינו הברה המסתיימת בשווא נח או דגש חזק), מכל מקום, כיון שתיבה זו במקורה מוטעמת מלעיל, ורק בגלל וי"ו ההיפוך דינה להיות מוטעמת מלרע, לכן אע"פ שבסתם אין כח להסיג אחר להברה סגורה, כאן אין זו נסיגה גמורה, כיון ששולל וי"ו ההיפוך המילה בעצם היא מלעיל, ולכן הטעם נסוג אחר אע"פ שהטעם בהברה סגורה (וכן: וַיִּצְקֵת לוֹ, וַיִּתְּנָהּ קֶטֶף לוֹ, וַיִּשְׁלַחֲתִי לְכָל, וְאֶקְלֵת שָׁם, וַיִּשְׁבְּתָה בָּהּ, וַיִּשְׁבְּתָה שָׁם).

^ח בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב).

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

^ט יש אומרים (רש"י, אבן עזרא, ספורנו, חזקוני בפירוש הראשון) שתיבת 'מִמְּכָרָיו' הכתובה כאן היא מלשון 'מִמְּכָר' (כמו: וְכִי מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר לְעַמִּיתָךְ), ופירושו לבד מה שמכרו האבות, ולפי זה המ"ם הראשונה אינה מ"ם השימוש, וממילא המ"ם השניה

רפה כדיון.

ויש אומרים (רשב"ם, חזקוני בפירוש השני, וכן הובא פירוש זה באבן עזרא), שתיבת 'מִמְּכָרָיו' הכתובה כאן היא מלשון 'מִמְּכָר' (כמו: אִישׁ מֵאֵת מִכְרוֹ, אֵל תִּקְחוּ קֶסֶף מֵאֵת מִכְרֵיכֶם), והמ"ם הראשונה היא מ"ם השימוש. ואע"פ שאחר מ"ם השימוש תמיד יבוא דגש (שהרי מ"ם השימוש היא במקום תיבת 'מן', ולכן בא דגש אחר המ"ם, להשלים את הנו"ן התסרה), יש תיבות הפותחות בשווא, היוצאות מן הכלל, שהאות שאחר מ"ם השימוש רפה בהן, כגון: 'מִלְמַעְלָה', 'מִקְצֵה', וגם כאן נשמט דגש זה שאחר מ"ם השימוש.

ולפי זה יוצא לכאורה, שהקורא 'מִמְּכָרָיו' בדגש ושווא נע, לפירוש הראשון שינה משמעות, ולפירוש השני לא שינה משמעות (אמנם לשני הפירושים קריאה זו שניה בעצם, כיון שלא יתכן שיבוא דגש אחר שווא נע, ואם המ"ם דגושה, היה ראוי להיות מנוקד 'מִמְּכָרָיו' בכ"ף רפה).

¹ כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

^א הצירוף 'קדמא מהפך פשטא' מצוי מאד במקרא, ולעומת זאת הצירוף 'פשטא מהפך פשטא' הוא די נדיר. ומחמת הרגילות, ודמיון צורות הקדמא והפשטא, יש נטיה להטעים כאן בקדמא מהפך, ולא בפשטא.

כאן טעו בזה גם בכמה דפוסים והדפיסו 'הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע' בקדמא מהפך פשטא, וכבר כתבו אור תורה ומנחת שי שיש להטעים כאן 'הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע' בפשטא ולא בקדמא.

^ב משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

^ג ענין זה מבואר בגליון פרשת מקץ תשע"ו הערה ט"ו.

^ד לשון הסרה והרחקה שורשו נדח. ולשון הדפה ודחיפה שורשו דחה.

י"ט ח': גְּבֻלָּה - הלמ"ד בשווא נע"ו.

נִשְׁבַּע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן^{טו}, שאם לא ישמיעה ישמע שקורא 'נִשְׁבָּה' בה"א^{טז}.

אֶת־כָּל־הָאָרֶץ - יש לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'אֶת־כָּל־הָאָרֶץ'.

י"ט ט': לֹא־הָיָה אִתִּי אֶלֶּהֶיךָ וְלֹלֶכֶת בְּדֶרֶכָיו פְּלִי־הַיָּמִים - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית 'בְּדֶרֶכָיו', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר^א שבתבית 'אֶלֶּהֶיךָ', שאם לא יטעים כראוי ישמע שהמצווה היא לאהוב את ה', ולא מפורש עד מתי, ויש גם מצוה ללכת בדרכיו כל הימים, בעוד שפירושו שיאהבו את השם וגם ילכו בדרכיו, כל הימים.

וְיִסְפָּה - מוטעם בקדמא ולא בפשטא^ח.

י"ט י"א: וְאָרַב - הטעם מלעיל באל"ף^י.

י"ט י"ב: וְשָׁלַחְו, וְלָקְחוּ, וְנָתַנּוּ - השוואים נעים.

י"ט י"ג: עֵינֶיךָ - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֵינֶיךָ' באל"ף^י.

עֵינֶיךָ - הנו"ן בשווא נע.

י"ט י"ד: גְּבֻלָּה - הבי"ת בשווא נע.

י"ט י"ז: וְעַמְּדוּ, וְהִשְׁפָּטִים - השוואים נעים. וכן הוא להלן.

י"ט י"ח: הָעֵד - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שלא ישמע שקורא 'אָעֵד' באל"ף.

י"ט י"ט: וְעֵשִׂיתֶם לוֹ - הטעם מלעיל בשי"ן^ט.

י"ט כ"א: עֵץ בָּעֵץ - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֵין בָּאֵין' באל"ף^י.

כ' א': מִמָּוֶה - המ"ם בדגש, והשווא נע.

כ' ג': אֶל־תִּירָאָה - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא 'תִּירָאוּ' בשווא נח משנה משמעות ללשון ראייה.

כ' ה': וְדָבָר - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

יחֲנֻכָּנוּ - הלמ"ד בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא 'יחֲנֻכָּנוּ' בצירי ורפה^כ, משנה משמעות ללשון רבים המדברים על עצמם^{כא}. וכן הוא להלן (כ' ו'): וְחִלְלָנוּ.

כ' ח': וְיִסְפּוּ הַשָּׁפָרִים - השוואים נעים.

כ' י"א: וּפְתַחְהָ - התי"ו בשווא נע.

^{טו} הכלל הוא ששווא אחר תנועה גדולה הוא שווא נע, ואחר תנועה קטנה הוא שווא נח.

ובתנועת חיריק, כשהחיריק הוא חיריק מלא, דהיינו שכתובה אות יו"ד אחר החיריק (כגון: נִתַּן, וְחִדָּד), התנועה היא תנועה גדולה, והשווא שאחריה נע, וכשהחיריק הוא חיריק חסר, דהיינו שלא כתובה אות יו"ד אחר החיריק (כגון: לִרְאוֹת, אֶשְׁתּוּ), התנועה היא תנועה קטנה, והשווא שאחריה נח.

וכן בתנועת שורוק-קובוק, כשכתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק, (כגון: וְנִכְרַד, שְׂבֻחָה), התנועה היא תנועה גדולה, והשווא שאחריה נע, וכשלא כתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק (כגון: מִשְׁפָּרֵי, קִמְצוּ), מנוקד בקובוק שהיא תנועה קטנה, והשווא שאחריה נח.

וכיון שפעמים רבות בכתבי התורה כתובות תיבות מלאות וחסרות שלא ככללים, יש מקומות במקרא שאע"פ שלא כתובה אות יו"ד אחר תנועת חיריק או וי"ו אחר תנועת שורוק, התנועה נחשבת לתנועה גדולה, משום שהתיבה אכן היתה ראויה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, ונכתבה במקרא שלא כהכללים, ולכן השווא שאחר תנועות אלו הוא נע, ככל שווא הבא לאחר תנועה גדולה, ומשום כך הונח מתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא כיון שנחסרה כאן אות (כן כתב מנחת שי על תיבת 'גְּבֻלָּה' (בראשית ל"א ל"ט), ועל תיבת 'לָלֶאֱת' (שמות כ"ו ד'), ובמאמר המאריך (סוף תירוק חקירה ב'). והדברים מוסדים על דברי רד"ק (מכלול צ"ח ע"א, ושם קל"ח ע"א, והביא במנחת שי שמואל א' ו' ז') שכתב שגם כאשר תנועה גדולה נכתבת בכתב חסר, צריך לקרוא אותה כתנועה גדולה).

וכאן היה ראוי להיכתב 'גְּבֻלָּה' בשורוק (וכמו שכתוב ברוב המקומות במקרא 'גְּבֻלָּה' בשורוק), ולכן, אע"פ שנכתב 'גְּבֻלָּה' בכתב חסר, תנועת הקובוק כאן היא תנועה גדולה, וממילא האות שאחריה בשווא נע.

^{טז} איתא בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד): אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי' ע"כ.

ופירשו רוב הראשונים (רד"ק במכלול דף ע"ב ע"ב, המנהיג הלכות תפילה סימן ל"ח, טור או"ח סימן ס"א. וכן הוא בשו"ע שם סעיף ט"ו) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

^י משום שהאות ה"א שבתבית 'נִשְׁבָּה' אינה נשמעת, ואם לא ישמיע את העי"ן שבתבית 'נִשְׁבַּע' ישמע שקרא 'נִשְׁבָּה'.

אמנם, לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יהגו את העי"ן כראוי, אע"פ שעשו שלא כדון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יהגו את העי"ן כראוי יש לחשוש לשינוי משמעות.

^{יח} הטעם קדמא הוא טעם מחבר, ואילו הטעם פשטא הוא טעם מפסיק, ותמונתם זהה, וסימן ההיכר ביניהם הוא שהטעם קדמא מסומן תמיד מעל האות המוטעמת, כאשר הטעמים שמסומנים במקום ההטעמה (כגון: וְיִקְרָא),

ואילו הטעם פשטא מסומן תמיד בסוף התיבה (כגון: לְאוֹר). ובמקרה כמו כאן, שההטעמה היא באות האחרונה של התיבה, אם הטעם הוא קדמא יש לסמנו בראש האות או באמצעה (וְיִקְרָא), ואם הטעם הוא פשטא יש לסמנו בסוף האות (וְיִקְרָא). וכמו שכתב מנחת שי בכמה מקומות (לעיל ט"ו י"ח, לקמן כ"א ח', לקמן כ"ח י"ג, ובבבבבר י"ח ח').

ויש דפוסים שלא דקדקו בזה, לכן צריך להזהר ולשים לב להטעמים בקדמא ולא בפשטא.

^{יט} משום נסוג אחר. וענין זה מבורר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'. ובכללים שכתב רז"ה לביטול דין נסוג אחר, כתב (צוהר התיבה תיבה ה' אות כ') שבתביות המסתיימות ב'תם' 'תן' 'כס' 'כן' 'הם' 'הן' (כגון: אֶמְרָתוֹ, אֶבְיָקוֹ, אֶבְיָקוֹ, מִרְאִיָּהוּ), אין נוהג דין נסוג אחר, והן לעולם נשארות מוטעמות מלרע כדי להדגיש את ההבדל בין זכרים לנקבות. ועל פי דבריו תמה כבר בקונטרס דברי אמת (דברים ד' כ"ה) מדוע בתיבות 'וְהָיִיתֶם לִי' (שמות י"ט ה', יחזקאל ל"ו כ"ח), 'וְעֵשִׂיתֶם פֶּסֶל' (דברים ד' כ"ה) הטעם נסוג אחר למרות שמסתיים ב'תם'.

אך כבר כתב רז"ה (דברים ד' כ"ה, שם י"ט ט"ט) שכלל זה אינו נכון, ובכל תיבת 'וְהָיִיתֶם' הטעם נסוג אחר כשיש קירוב נגינות (כגון: שמות י"ט ה', שמואל א' י"ז ט', ישעיה כ"ח י"ח, ירמיה י"א ד', שם ל' כ"ב, יחזקאל ל"ו כ"ח), ובמסורה (ויקרא כ' כ"ו) אף נמסר להדיא 'כל וְהָיִיתֶם מלעיל בהיסמך לו' ל'. וכן בתיבת 'עֵשִׂיתֶם' 'וְעֵשִׂיתֶם' לרוב הטעם נסוג אחר והתיבה מוטעמת מלעיל (כגון: דברים ד' כ"ה, דברים י"ט ט"ט, שופטים ט' ט"ז, ורק בשמואל א' י"א ה' הטעם נסוג מלרע).

ובספר דרכי הנסיגה (סימן א' סעיף ה') כתב שלמרות השגת רז"ה נראה שאין לבטל את הכלל, כיון שבמקומות רבים אכן הטעם לא נסוג אחר בסיומות אלו, אלא שיש יוצאים מן הכלל בהם בסיומת 'תם' הטעם נסוג אחר.

^כ לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, יש להקפיד ביותר להשמיע את הדגש, משום שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא רק ע"י דגשות ורפיון האות, ואם לא ידגישו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

אך הקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אף אם יקראו שלא כראוי ולא ישמיעו את הדגש, לא שינו בזה משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י ניקוד הצירי או הסגול.

^{כא} וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למור כ', סימן ג' בדפ"ח) (לר' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תִּשְׁלַחְנוּ' בנו"ן רפה במקום 'תִּשְׁלַחְנוּ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבישניו שמשנתה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

❖ חילופי נוסחאות ❖

י"ז ה': הרע / (הרע)

הרי"ש בקמץ – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז, ט"ח, ט"א ס"ב ס"ד
 ס"ח ס"ט ס"י ס"ב סט"ו, א"ח. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~
 וכן מובח מהמסורה.¹²

הרי"ש בפתח – בכתבי היד: ס"ה ס"ז סי"א סי"ג סי"ד סט"ז סי"ז, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ט א". ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג^כ.

י"ז י"ח: מִלְפָּנֵי הַכֹּהֲנִים / (מִלְפָּנֵי הַכֹּהֲנִים)

במרכא טפחא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה
ט"ו ט"ז ט"ח ט"ט ט"י ט"י"ג ט"י"ד ט"ט ט"ז ט"ח, א"ב א"ג ט"א ד'
א"ו א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ח, לטריס, גינצבורג, קסטון, קורן,
בריאיר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שני.
במרכא טפחא – בכתבי היד: א"א א"ה א"ז. ~ ובדפוס: מק"ג.

י"ט ו': כִּי־יָחֵם / (כִּי יָחֵם) / (כִּי יָחֵם)

במקף – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"י ס"יא ס"י"ב
ס"ג. ~ ובדפוס: ברויאר.

במונח – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט סי"ד סט"ו סט"ז סי"ז, "א א"ב
 "אג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א". ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג,
 קורן.

במרכא – בדפוסים: מק"ג, רא"פ.^ל

לֹא שֵׁנָא / (לֹא-שֵׁנָא)

במונת – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ט
ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ז, א"א א"ג א"ה א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג,

כ' י"ב: עֲמָךְ - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אַמָּךְ' באל"ף^ח. וכן הוא להלן (כ' ב').

כ' ט"ו: לְכָל־הָעָרִים - יש לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'לְכָל־הָעָרִים'.

כ' י"ח: ילְמְדוּ - המ"ם בדגש, והשווא נע.

כ' י"ט: **אֶת-עֵצָה** - הה"א במפיק, ופירושו העץ שלה. והקורא 'עֵצָה' ללא מפיק משנה משמעות^{כב} ללשון לעוץ עצה^{כג}.

כ' כ': עַל-הָעִיר אֲשֶׁר-הָיָה - בַּפֶּשֶׁט קָדְמָא.

רְדָּתָהּ - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע^כ, למרות הקושי^כ.
ויש להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'רְתָה'. ושלא
לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא 'רְד תָה'. ואם אינו יכול
לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי
תיבות, עדיף לקוראה בשווא נע.

כ"א ג': מְשֻׁכָּה - המ"ם בשווא נע.

כ"א ה': וְנִגְשׁוּ - הגימ"ל בדגש, והשווא נע.

כ"א ו': עַל-הַעֲגֹלָה הָעֲרוּפָה בַּנְּחֹל - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'על-העגלה הערופה בנחל'.

כ"א ח': לְעַמְּךָ - מוטעם בקדמא ולא בפשטא *יח'.

כ"א ט': **תְּבַעֵר** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן^ח, שלא ישמע שקורא 'תבאר' באל"ף^{יב}.

ובכל תיבת 'הרע' שאינה סמוכה ללשון עשייה, הרי"ש מנוקדת בקמץ, פרט לשני מקומות שהרי"ש בפתח, והם: על הַרְע פָּאִים לְהִיטִיב (מיכה ז' ג'), לְשִׁיב הָרָע לְשָׂרְרִי (תהילים נ"ד ז'). עכ"ד המסורה.

וממסורה זו מוכח שבפסוקנו שתיבת 'הרע' אינה סמוכה ללשון עשיה, אלא ללשון דבר, שהלא בפסוקנו כתוב: אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הַרָע הַזֶּה, מנוקד 'הרע' בקמץ.

ויתכן שהסופרים שניקדו כאן 'הָרַע' בפתח, טעו בכונת דברי המסורה, וחשבו שכיון שכתוב כאן **אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה**, נחשב שתיבת 'הרע' סמוכה ללשון עשיה, אף שתיבת 'דבר' כתובה ביניהם, ולכן דינה להינקד בפתח. אך באמת אינו כן, ואינו נחשב שתיבת 'הרע' סמוכה ללשון עשיה, כיון שסמוכה ללשון 'דבר', וכמו שמזכר גם מפסוקים נוספים בהם כתובה תיבת 'דבר' בין לשון עשיה לתיבת 'הרע', ותיבת 'הרע' מנוקדת בהם **במקץ** (כגון: וְלֹא יִסְפּוּ לַעֲשׂוֹת דְּבַר הָרַע הַזֶּה, דברים י"ט כ"ב). ולא יספו לעשות עוד דְּבַר הָרַע הַזֶּה, דברים י"ט כ"ב).

כח ובגליון ציין שכן מנוקד במוגה, ובהללי מנוקד 'הָרַע' בקמץ. ואכן בכ"ס"א מנוקד 'הָרַע' בפתח, ונמסר עליו במסורה 'בהללי הָרַע', וכן ברשימת חילופי מוגה והללי הנמצאת בסוף כ"ס זה מופיע חילוף: 'במוגה הרַע בהללי הָרַע'.

כט נראה שיש סימני מחיקה של מרכא טפחא, שתוקן לטפחא מרכא.

ל וכתב ברויאר (כתר ארס צובה והנוסח המקובל עמוד 54, רשימת הנוסח ומקורותיו) ש**נראה** שמחת הדמיון בין המתג למרכא בכתבי היד, היו שהטעמו 'פִּי יִחַם' במרכא במקום 'פִּי יִחַם' במתג, ומחתת כן ביטלו את המקף, וכיון שע"פ כללי הטעמים אין ראוי לבוא מרכא לפני זרקא, אלא מונח, בשלב יותר מאוחר הומר המרכא למונח, ומזה הגיע הנוסח שמטעים 'פִּי יִחַם' במונח.

אך באמת מציאות הספרים מוכיחה שלא כדבריו, שהלא אין כתבי יד המטעימים כאן 'פ' יחס' במרכא, וכנראה ההטעמה במונח היא ע"פ שיטות שונות של בעלי מסורה, וההטעמה במרכא בדפוס מק"ג היא טעות ודאית, שהלא היא נגד חוקי הטעמים ונגד מציאות כל הספרים.

^{כב} בהשמטת המפיק לבד יש שינוי משמעות, שהרי המפיק בא במקום חיבה נוספת, ש'עין' ללא מפיק הוא עץ סתם, ו'עצה' במפיק פירושו עץ שלה. אך למרות זאת, בכל מקום בו יש מפיק יש להסתפק אם השמטתו מעקבת, משום שיש מקומות במקרא שנשמט המפיק, אע"פ שראוי היה להיות במפיק (כגון: ותקחנה, שמות ב' ג'. 'הקדה, שם ט' י"ח. ועוד), ולכאורה מוכח מזה שאין המפיק מעקב. ובאשל אברהם בוטשאטש ('א"ח סימן ק"ב) אכן הסתפק אם השמטת המפיק מעקבת או לא. אך ממשמעות דברי האבן עזרא (בראשית ב' כ"ג. ודבריו מובאים בגליון פרשת מטות תשע"ז הערה ב') משמע לכאורה שהמפיק אינו מעקב בדיעבד.

כג כמו בפסוק: וְעַתָּה לְכִי אִיעֲצֶדְךָ נָא עֵצָה (מלכים א' א' י"ב).

^{כד} ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

^{כה} הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

¹⁰ לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, יש להקפיד ביותר להגות את העי"ן כראוי, משום שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא רק ע"י הגיית העי"ן, ואם לא יהגו אותה כראוי יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

ואף הקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אף אם יקראו שלא כראוי ולא יהיו את העי"ן היטב, לא שינו בזה משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הגיית העי"ן ע"י ניקוד הפתח והקמץ.

¹⁰ **במסורה נמסר** (עין בליון פרשת מטות תשע"ו הערה מ' והערה מ"ג, שם הובאו מסורות אלו באריכות ובפירוט) **שבכל תיבת 'הרע' הסמוכה ללשון עשיה, הרי"ש מנוקדת בפתח (כגון: ונקיטום הרע, וברם ד' ב"ח. לעשות הרע, עס' ט' י"ח. אשר יקשה את הרע, עס' י"ז. כי תפשו את הרע, שם י"א ב"ט. וכדומה), פרט לשני מקומות הסמוכים ללשון עשיה והרי"ש מנוקדת בקמץ, והם: ויתעם מנשה לעשות את הרע (מלכים ב' כ"א ט'), אשר לא ראה את המעשה הרע (קהל ד' ג').** ויש מסורת והמסורות על שלושה מקומות בהם מנוקד 'הרע' בקמץ סמוך ללשון עשיה, ומוסיפות את הפסוק 'עד תם קל הרע' העשה הרע' (במדרש ל"ב ג')

5

במונח – בכתבי היד: ט"ו ט"ח, ס"ב ס"ו ס"ח ס"י ס"א ס"ז, א"א א"ב א"ד
א"ה א"ו א"ח א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.
~ וכן הוא בעין הקורא. ^{לח}.

כ"א א': בְּאֲדָמָה / (בְּאֲדָמָה)

הבי"ת בקמץ – בכתבי היד: טא"ס טא"ק ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"ב ס"ג
ס"ד ס"ה ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ב א"ג
א"ד א"ז א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסטור, קורן,
ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.

הבי"ת בפתח – בכתבי היד: ס"ו ס"ז, א"ה א"ו. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ. ^{לט}.

שתנוקד בקמץ במקום בפתח (כגון: קִאָּקָה, קִרָּאָשׁוֹ).

ומחלוקת הספרים כאן אם מנוקד 'בְּאֲדָמָה' בקמץ או 'בְּאֲדָמָה' בפתח, היא
מחלוקת אם כלולה כאן ה"א הידיעה בבי"ת, או לא, שהמנקדים 'בְּאֲדָמָה'
בקמץ סוברים שכלולה כאן ה"א הידיעה, ולכן הבי"ת מנוקדת בקמץ,
והמנקדים 'בְּאֲדָמָה' בפתח סוברים שלא כלולה כאן ה"א הידיעה, ולכן הבי"ת
מנוקדת בפתח (והטעם שאם לא כלולה ה"א הידיעה בבי"ת מנוקד כאן 'בְּאֲדָמָה' בפתח ולא 'בְּאֲדָמָה'
בשווא, משום שהאות שאחר הבי"ת מנוקדת בחטף פתח, ואותיות השימוש שלפני חטף, מנוקדות בניקוד החטף,
כגון: בְּאֲמָת, וְאִנִּי, קְאִנִּיזִית). ולפי זה, במחלוקת זו יש שינוי משמעות אם כלולה כאן
ה"א הידיעה או לא.

וכתב רוו"ה, שנראה בפשיטות שכלולה כאן ה"א הידיעה, שהלא כתוב
בפסוק 'בְּאֲדָמָה אֲשֶׁר יִי אֶל־לִהֲיָד נִתֵּן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ', וזהו מקום ידוע, ואין הכוונה
לכל אדמה, ולכן ראוי להיות כתוב 'בְּאֲדָמָה' בקמץ (ועיין עוד במדור חילופי נוסחאות גליון
פרשת ואתחנן תשע"ה (ד' י"ח), שגם שם מופיע חילוף זהה). (וראה במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה
א' ביאור הענין מתי ומדוע באה ה"א הידיעה).

לח מזה שכתבי היד הטברנים ט"ו ט"ח מוטעים 'כִּי לֹא־עָץ' במונח, ובכ"י ט"ב
נראה שהוטעם בתחילה 'כִּי לֹא־עָץ' במונח, ואח"כ תוקן ל'כִּי־לֹא־עָץ' במקף,
מוכח ששתי הנוסחאות קדומות הן ומיד בעלי המסורה יצאו, ואין אחת מהן
פרי שיבוש או שגיאה בעלמא.

ומכל מקום נראה שנוסח 'כִּי־לֹא־עָץ' במקף נכון ומדויק יותר, משום
שבכתבי היד הטברנים ט"ב ט"ג ט"ד שהם מובהקים ומדויקים יותר מוטעים
כן (וכן מוטעים גם בכתב היד הטברני 84), וכן מזה שסופר ט"ב מחק את נוסח 'כִּי לֹא־
עָץ' במונח ותיקן ל'כִּי־לֹא־עָץ' במקף.

לט הכלל הוא שאחר ה"א הידיעה יבוא דגש (כגון: הַפִּים, הַשָּׁמַיִם). וכן כאשר תבוא
אחת מאותיות השימוש בכ"ל ותנוקד בפתח כדי לכלול בתוכה ה"א הידיעה
(כאשר לפני ה"א הידיעה באה אחת מאותיות השימוש בכ"ל, אות השימוש מקבלת את תנועת ה"א הידיעה, והה"א
נשמטת, וכגון: 'בָּמִים' במקום 'בְּהַמִּים', 'כְּדָבָר' במקום 'כְּהִדְבָּר'), יבוא אחריה דגש (כגון: בָּיִם, כְּדָבָר;
לִבְשָׁה).

וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות אהחע"ר שאינן מקבלות
דגש, באותיות א"ר יבוא במקום הדגש תשלוש דגש באות הקודמת לו, ע"י